

ТЕМА 13 ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ ТА КРИЗИ

Лекція 1 Сутність, причини походження і матеріальна основа періодичності економічних циклів та криз

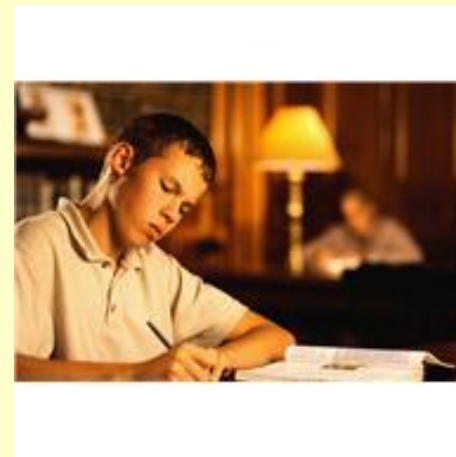
Розробив
к.е.н., доцент Макуха С.М.

- 1. Циклічний характер і протиріччя капіталістичного відтворення
- 2. Економічний цикл, фази циклу та матеріальна основа періодичності криз
- 3. Види циклів і криз та характер їх впливу на ринкову економіку

Мета заняття з'ясувати:

- чому виникають кризи;
- які процеси відбуваються у суспільстві під час криз;
- яким чином економіка виходить із кризи й переходить до підйому;
- з'ясувати сутність економічного циклу. Його фази та види, а також роль економічної кризи в розвитку ринкового господарства.

- Циклічний характер і протиріччя капіталістичного відтворення

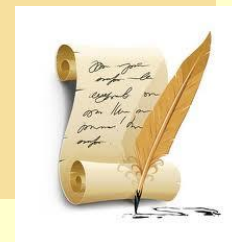
Капіталістичне відтворення носить циклічний характер

Перша криза, що охопила відразу декілька галузей промисловості виникла в Англії у 1825 році

Подальший розвиток капіталізму характеризується економічними кризами, що періодично повторюються

Порушення процесу суспільного відтворення в минулі епохи

Причина

Викликалися не соціальними причинами, а виникали внаслідок стихійних лих (*посухи, неврожаї, епідемії, землетруси та інш.*)

Особливість

Не носили періодичного характеру

Економічні кризи в умовах розвинутої ринкової економіки

Причина

вплив переважно соціальних чинників

Особливості

мають чітко виражений
закономірний характер

Чому потрібно з'ясувати причини економічних коливань?

Економічні коливання вносять в процес капіталістичного відтворення **істотні зміни**, що супроводжуються **великими матеріальними і соціальними втратами**

Тому потрібно:

- ▣ виявити причини походження економічних коливань;
- ▣ відшукати спосіб пом'якшення їх руйнівних наслідків.

Абстрактні можливості економічних коливань

Протиріччя між приватною і суспільною працею

- Реалізація функції грошей як засобу обігу
- Реалізація функції грошей як засобу платежу

Головне протиріччя, що обумовлює неминучість економічних коливань

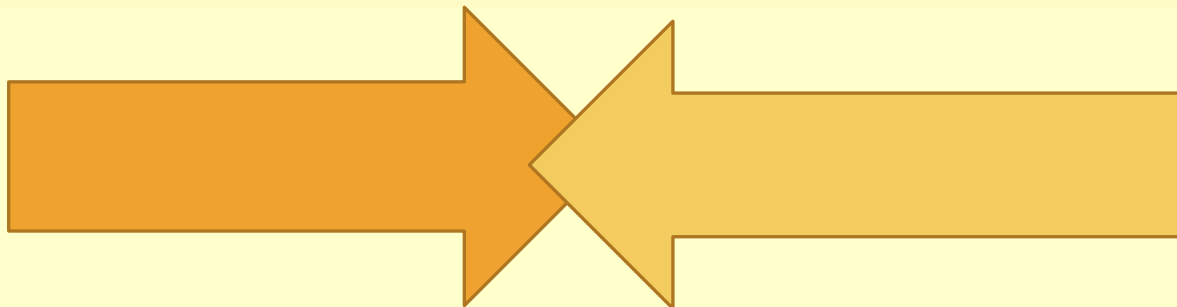
- протиріччя між суспільним характером виробництва і приватною формою привласнення умов і результатів виробництва *визначає специфіку і особливості усіх інших протиріч*

Неприпустимо ототожнювати громадську природу виробництва з процесом його усупільнення

Похідні протиріччя форми прояву основного протиріччя

- між планомірною організацією виробництва на окремих підприємствах і анархією суспільного виробництва
- між виробництвом і споживанням
- між необхідністю і реальним станом пропорційності
- між умовами виробництва додаткової вартості і умовами її реалізації

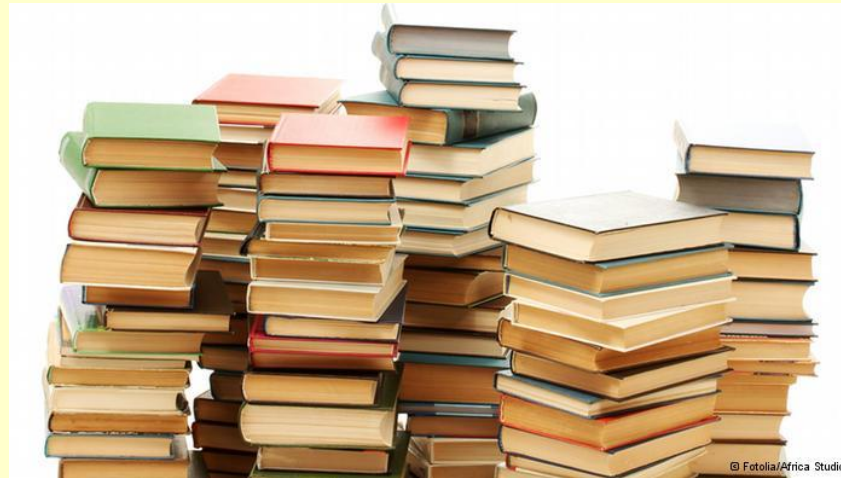
Що перетворює **МОЖЛИВІСТЬ** економічних криз в **об'єктивну необхідність**?

- **матеріально-технічна база, заснована на великому машинному виробництві**
- **високий рівень усупільнення виробництва,**
  - суспільний поділ праці
  - посилення концентрації капіталу
  - централізація капіталу
  - розвиток форм власності (акціонерна форма)
- **значний розвиток світового ринку**

Висновки по першому питанню

- Капіталістичне відтворення носить циклічний характер
- Коливання економічної динаміки обумовлені протиріччями ринкової системи господарювання

2 питання

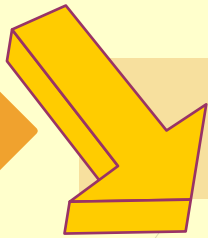
Економічний цикл, фази циклу та матеріальна основа періодичності криз

Економічній кризі притаманно

- надвиробництво товарів і послуг порівняно з купівельною спроможністю суспільства відносно платоспроможного попиту
- значне незадоволення потреб багатьох верств населення через обмежену купівельну спроможність.

Розвиток економічної кризи

- паніка на фондових і товарних біржах*
- істотне скорочення обсягів виробництва*
- масове безробіття і зниження заробітної плати зайнятої частини працюючих*
- падіння цін, знищення значних мас товарів*

Кризи в промисловості і в кредитно-грошовій сфері переплітаються з аграрною кризою

Економічна криза

- (др.-греч. κρίσις — зворотній пункт) — істотне порушення у звичайній економічній діяльності

Кризи бувають

Локальні

Структурні

Світові

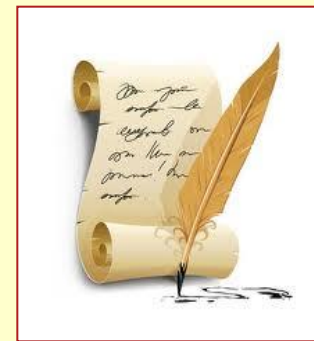
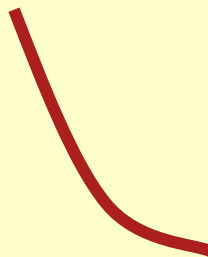
Види
криз

Найбільш руйнівною вважають кризу в США у 1929-1933 рр., що дістала в західній літературі назву «Великої депресії»

ФАЗИ ПРОМИСЛОВОГО ЦИКЛУ

Криза

- Надвиробництво товарів в порівнянні з купівельною спроможністю суспільства
- Різде скорочення виробництва
- Внаслідок падіння цін відбувається масовий моральний знос основного капіталу
- Запаси продукції зменшуються (*продаються за низькими цінами, або знищуються*)
- Подальше падіння виробництва поступово припиняється

- **показники економічної динаміки знаходяться в пригніченому стані:** (низькі ціни, високий рівень позикового відсотка, зберігається масове безробіття)
- **визрівають передумови поживавлення виробництва**
- **розширюється попит на високопродуктивні засоби праці, які будуть використані для оновлення основного капіталу**

Пожвавлення

- росте попит на предмети виробничого і невиробничого призначення
- підвищуються ціни
- росте заробітна плата
- зростає купівельна спроможність населення
- безробіття скорочується до мінімуму
- знижується ставка позикового відсотка
- збільшуються інвестиції
- розширюється кредит

Результат пожвавлення виробництва у галузях I підрозділу

- залучення до виробництва додаткових трудових ресурсів
- часткове скорочення безробіття
- збільшення заробітної плати
- розширення попиту на предмети споживання

Виникає необхідність оновлення основного капіталу в галузях II підрозділу

Підйом

Перехід до підйому починається завдяки оновленню основного капіталу

- Виробництво досягає передкризового рівня та перебільшує його
- Оновлені виробничі потужності I та II підрозділу починають активно функціонувати.

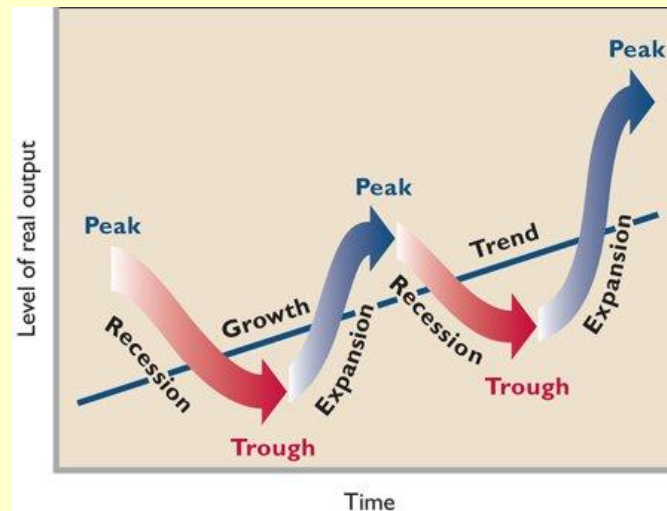
У фазі підйому формуються умови до появи чергової кризи

ЕКОНОМІЧНИЙ ЦИКЛ - ЄДНІСТЬ ФАЗ РУХУ ВИРОБНИЦТВА

- Капіталістичне відтворення здійснюється шляхом проходження фаз, що послідовно змінюються
- Перехід від однієї фази циклу до іншої готується особливостями, внутрішньо властивими кожній фазі
- Циклічний характер процесу відтворення є об'єктивною закономірністю руху ринкової економіки.

Кризи - явище періодичне

- Кризи наставали у 1836, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1900-1901 роках

Періодичність криз

Кризи виникали і повторювалися у період капіталізму вільної конкуренції в середньому через кожні 10 років

Кризи - результат крайнього загострення протиріч

Загострення накопичується поступово

Фактори, що сприяють частковому пом'якшенню окремих протиріч:

- конкуренція;
- ринкові коливання цін навколо вартості;
- коливання попиту і пропозиції;
- внутрішньогалузевий і міжгалузевий рух капіталів;
- динаміка позикового відсотка, курсів акцій і т. д.

Зазначені чинники не усувають, а лише послабляють гостроту основного і інших протиріч розвиненої ринкової економіки.

Чому кризи повторюються?

- ▣ **Матеріальною основою періодичності циклів і криз є потреба масового оновлення основного капіталу**
- ▣ Початок 20-х століття періодичність оновлення основного капіталу була 10-12 років
- ▣ Із середини 20-го століття в умовах НТР частота оновлення основного капіталу скоротилася до 5-6 років, що і впливає на періодичність криз

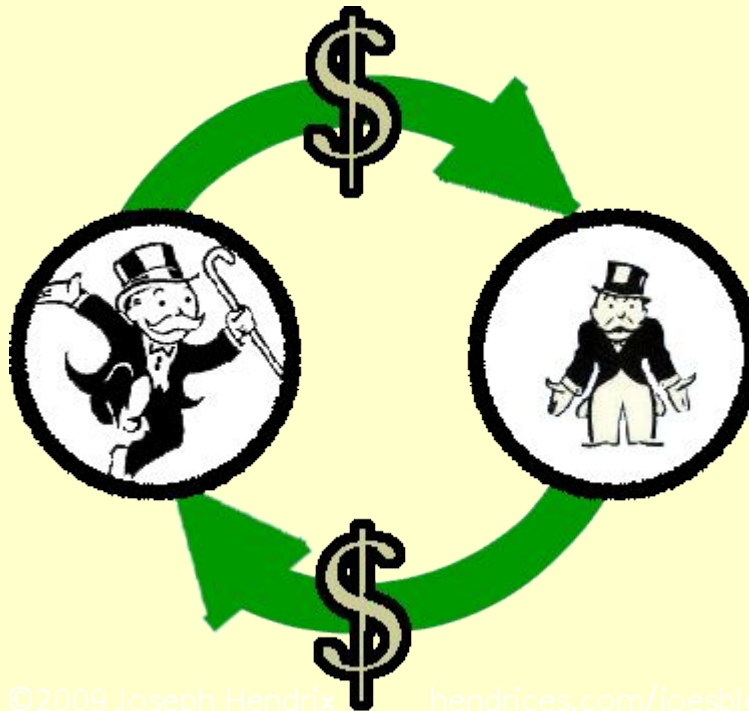
Висновки по другому питанню

- Економічний цикл включає такі фази, як криза, депресія, пожвавлення та підйом (піднесення).
- Фаза кризи характеризується падінням основних економічних показників діяльності та збільшенням безробіття.
- У фазі депресії припиняється падіння виробництва й формуються умови до пожвавлення ринку.
- Перехід до пожвавлення та підйому здійснюється завдяки оновленню основного капіталу.

3 питання

Види циклів і криз та характер їх впливу на ринкову економіку

Види циклів

31

Малі цикли

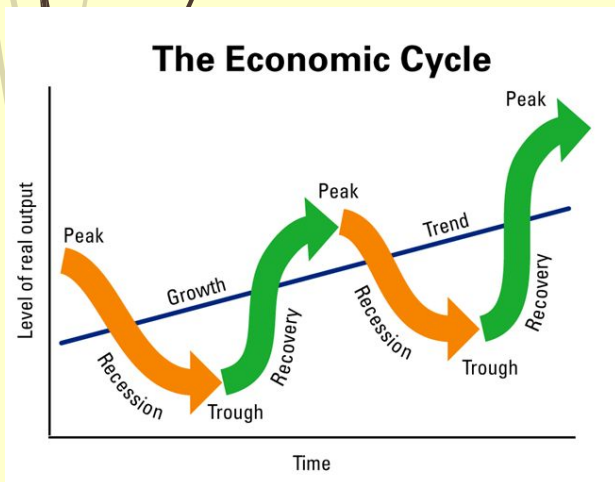
Середні цикли (промислові цикли)

Цикли Кузнеця (будівельні цикли).

**Тривалі цикли (довгі хвилі)
Теорія довгих хвиль Кондратьєва**

Структурні кризи

Аграрні кризи

ЕКОНОМІЧНИЙ ЦИКЛ — ПЕРІОДИЧНЕ ПОВТОРЕННЯ ПІДНЕСЕННЯ І СПАДУ В ЕКОНОМІЦІ

№ з/п	Назва циклу	Характерний період
1	Цикл Кітчина	3 - 4 р.
2	Цикл Жюгляра	7 - 11 р.
3	Цикл Кузнеця	15 - 25 р.
4	Цикл Кондратьєва	45 - 60 р.

Малі цикли (тривалість 3-4 роки)

- Пов'язані з відновленням рівноваги між попитом і пропозицією на ринку споживчих товарів
- При дефіциті певної групи товарів відбувається перепрофілювання виробництва і утворюється пропорціональність

**Нова структура господарства формується на основі
вже існуючих продуктивних сил**

Середні цикли (промислові цикли)

Обумовлені:

- потребою масового оновлення основного капіталу через його старіння (моральне, фізичне)
- зміною попиту на товари виробничого призначення

Впровадження та тиражування нових технологій триває 8-12 років і здійснюється шляхом переливу капіталів.

Цикли Кузнеця (будівельні цикли)

- Саймон Кузнець пов'язував періодичність циклічних коливань зі старінням промислових будівель і необхідністю їх оновлення
Тривалість циклів приблизно 20 років.

Теорія довгих хвиль М. Д. Кондратьєва

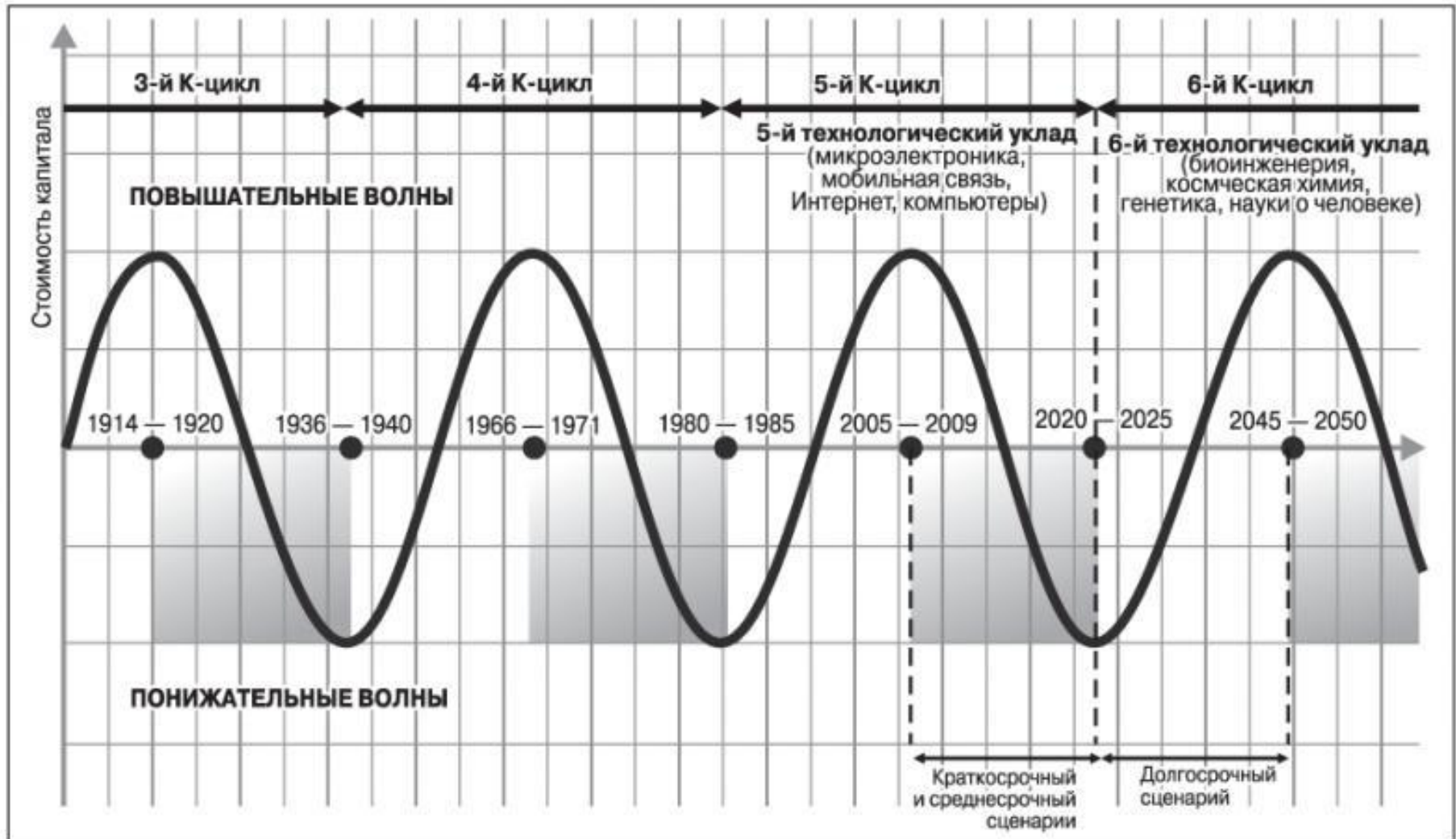
- цикли тривалістю 48 –55 років

Основна причина коливань у механізмі нагромадження і розподілу капіталів, достатніх для створення нових елементів інфраструктури

Дію основної причини посилюють чинники:

- науково-технічний прогрес (значні технічні відкриття,
- поява принципово нових технологій),
- залучення нових країн у світові економічні зв'язки,
- зміни у грошовому обігу.

Світові економічні коливання

Структурні кризи

відносного надвиробництва, або недовиробництва

- Викликані якісними змінами продуктивних сил, які призводять до змін у технологічному способі виробництва
- Структурна криза не може бути подолана простим переходом від падіння та депресії до пожвавлення і підйому
- Загальне економічне піднесення стимулює загострення диспропорцій в економіці
- Подолання структурних криз вимагає тривалого часу та глибоку структурну перебудову економіки

Аграрні кризи

Особливості аграрних криз:

- - можуть не співпадати із промисловими кризами;
- - охоплюють тільки аграрний сектор економіки;
- - не мають циклічного характеру, обумовленого оновленням основного капіталу;
- - більш тривалі, ніж у промисловості.

Негативний вплив криз на економіку

- система господарювання не адекватна потребам розвитку виробництва
- кризи значно гальмують виробництво та економічний розвиток
- загострюються соціальні протиріччя у суспільстві, зокрема, протиріччя між працею і капіталом
- значно погіршується положення широких мас населення

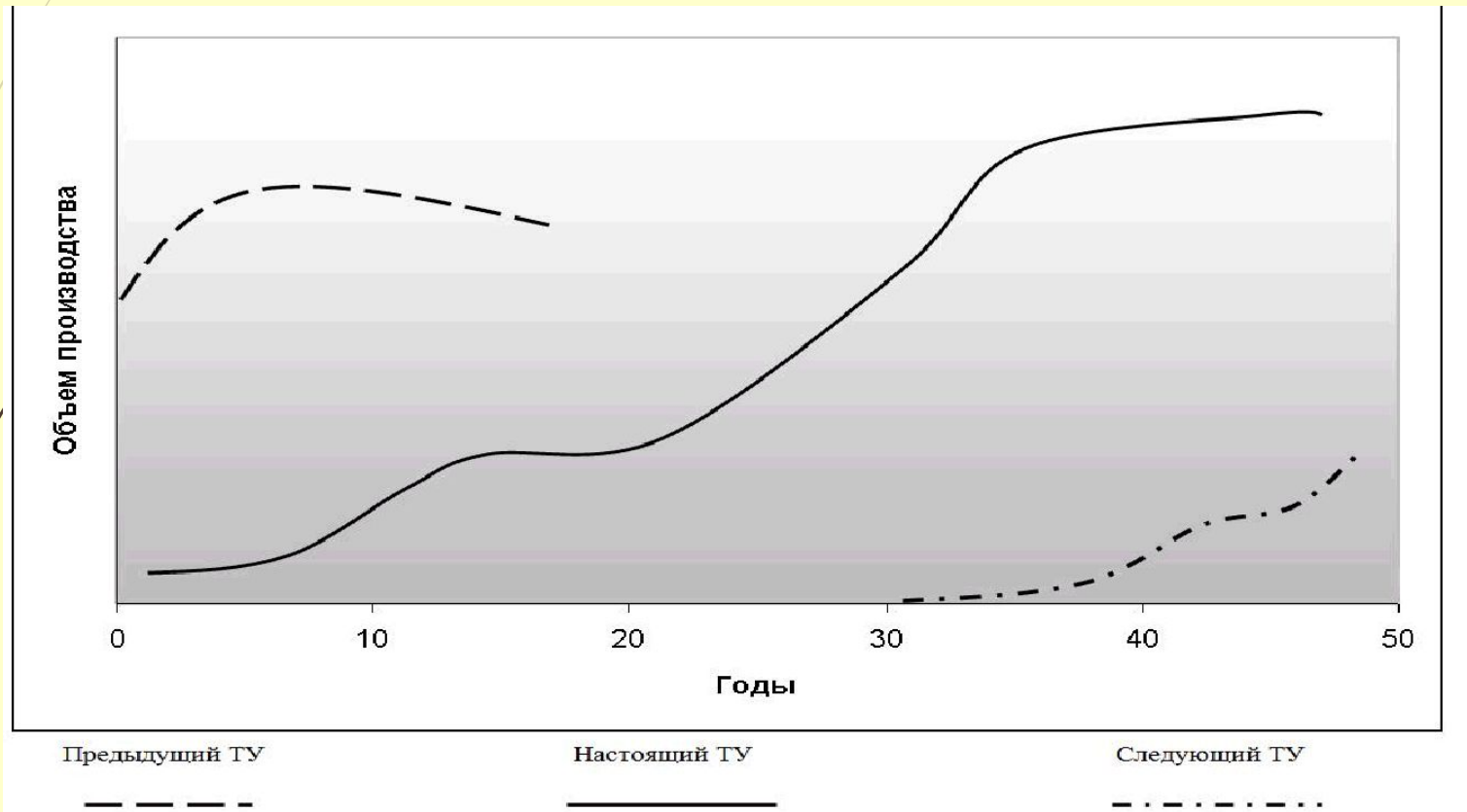

Позитивний вплив криз на економіку

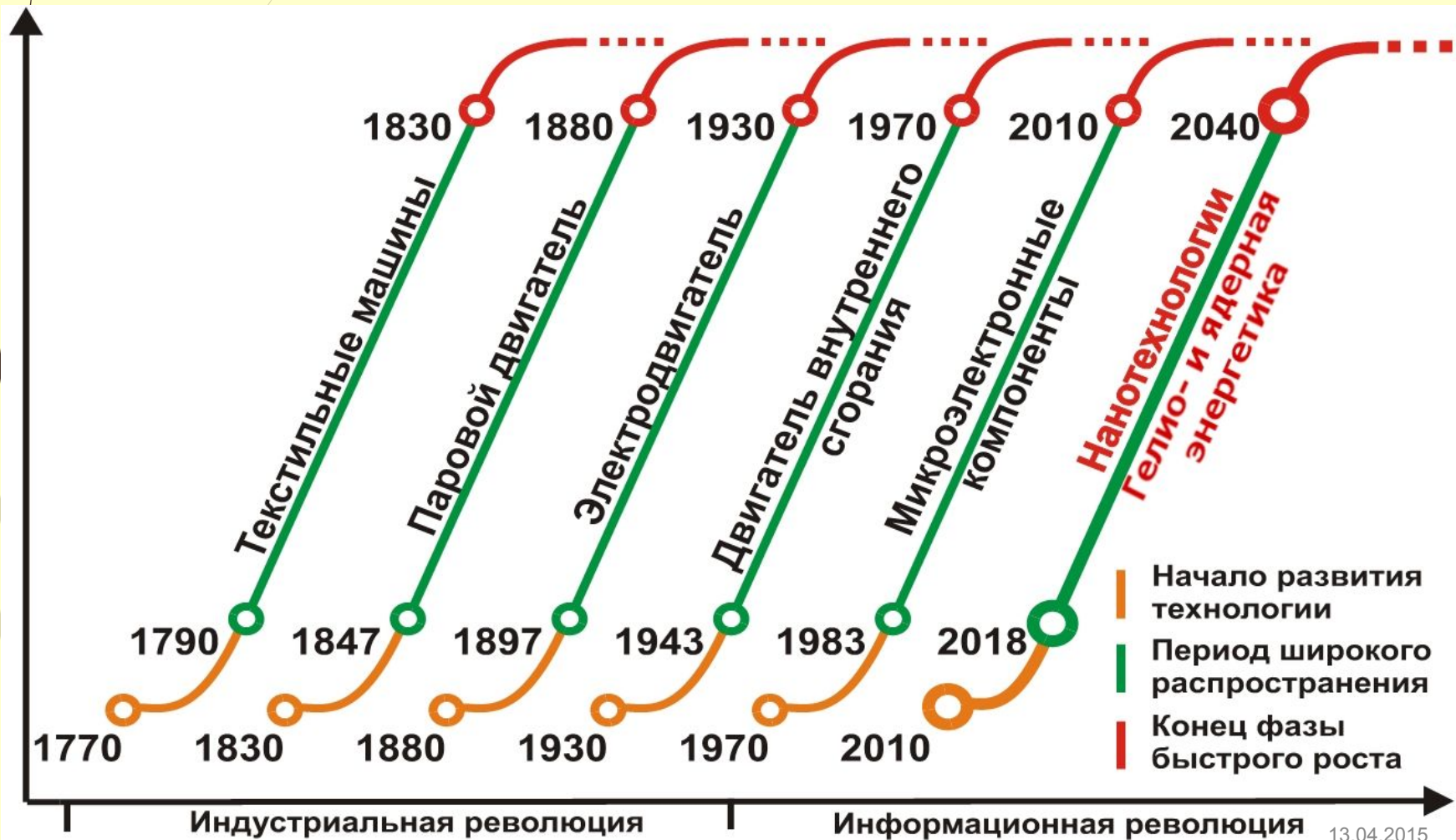
- Тимчасово вирішують назрілі протиріччя і усувають окремі диспропорції, виступають необхідною умовою нормалізації на певний час економічного життя.
- Сприяють технічному переозброєнню виробництва.

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ТЕХНОЛОГІЧНОГО УКЛАДУ

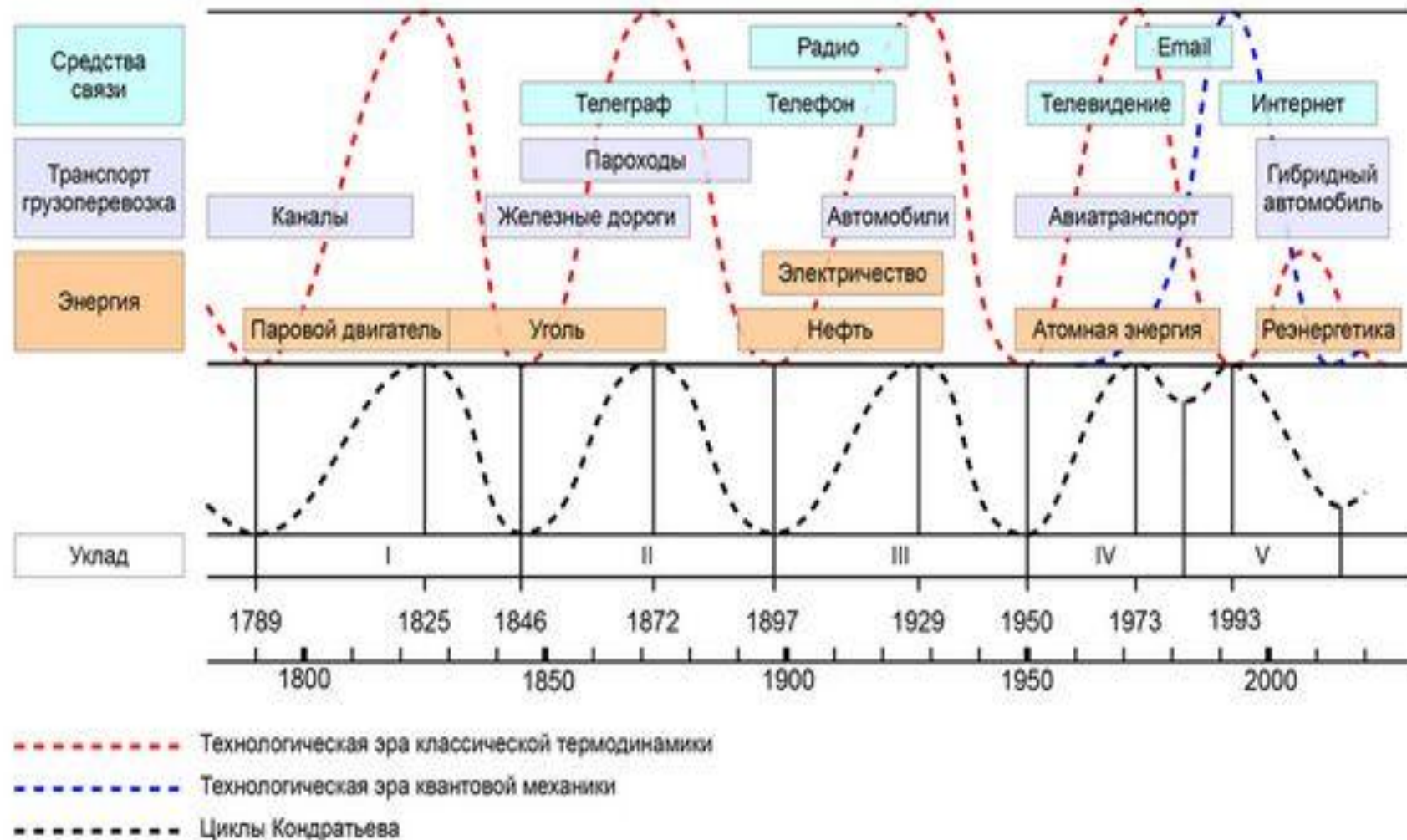

Зміна технологічних укладів

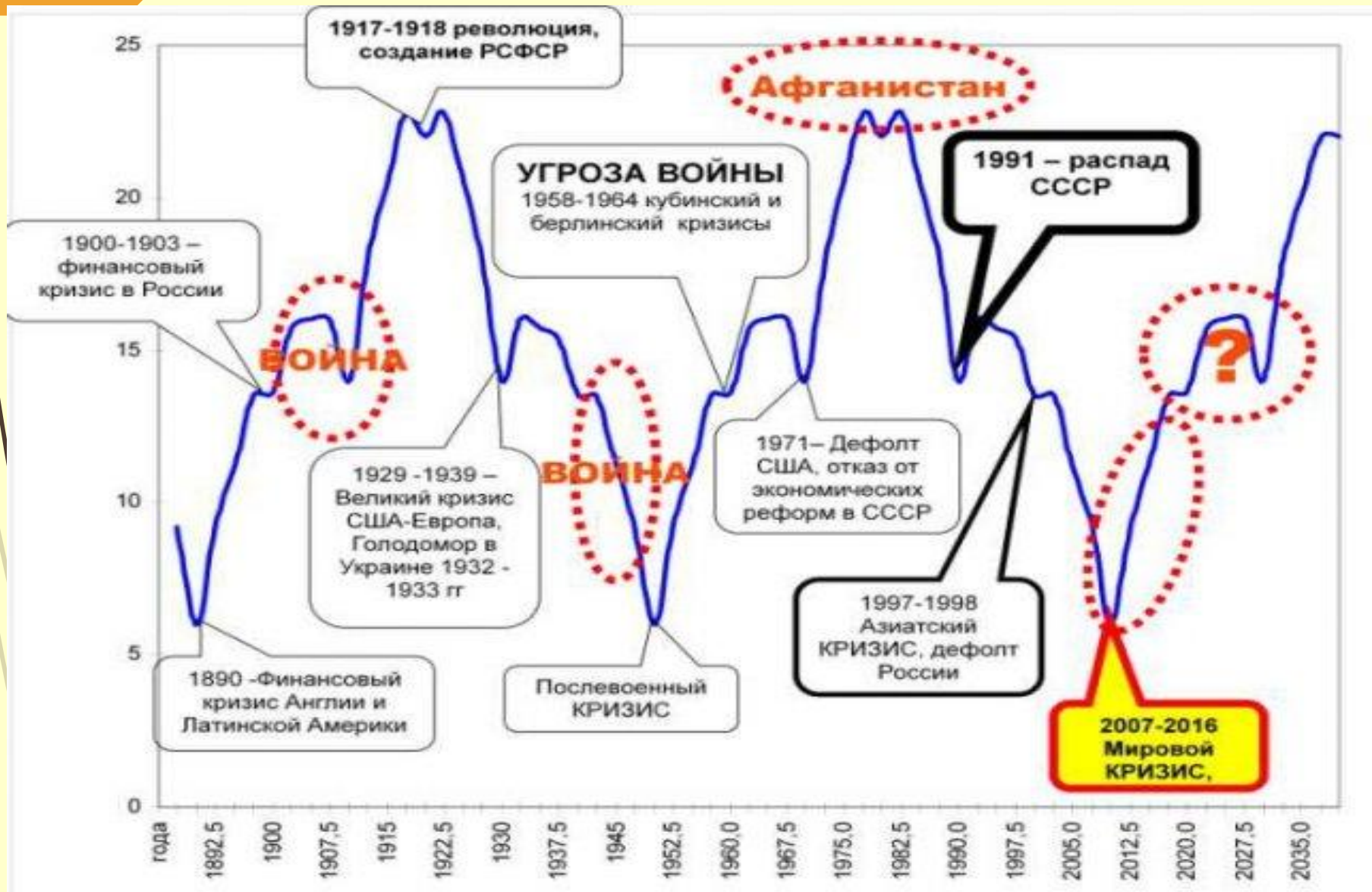
Економічні коливання

44

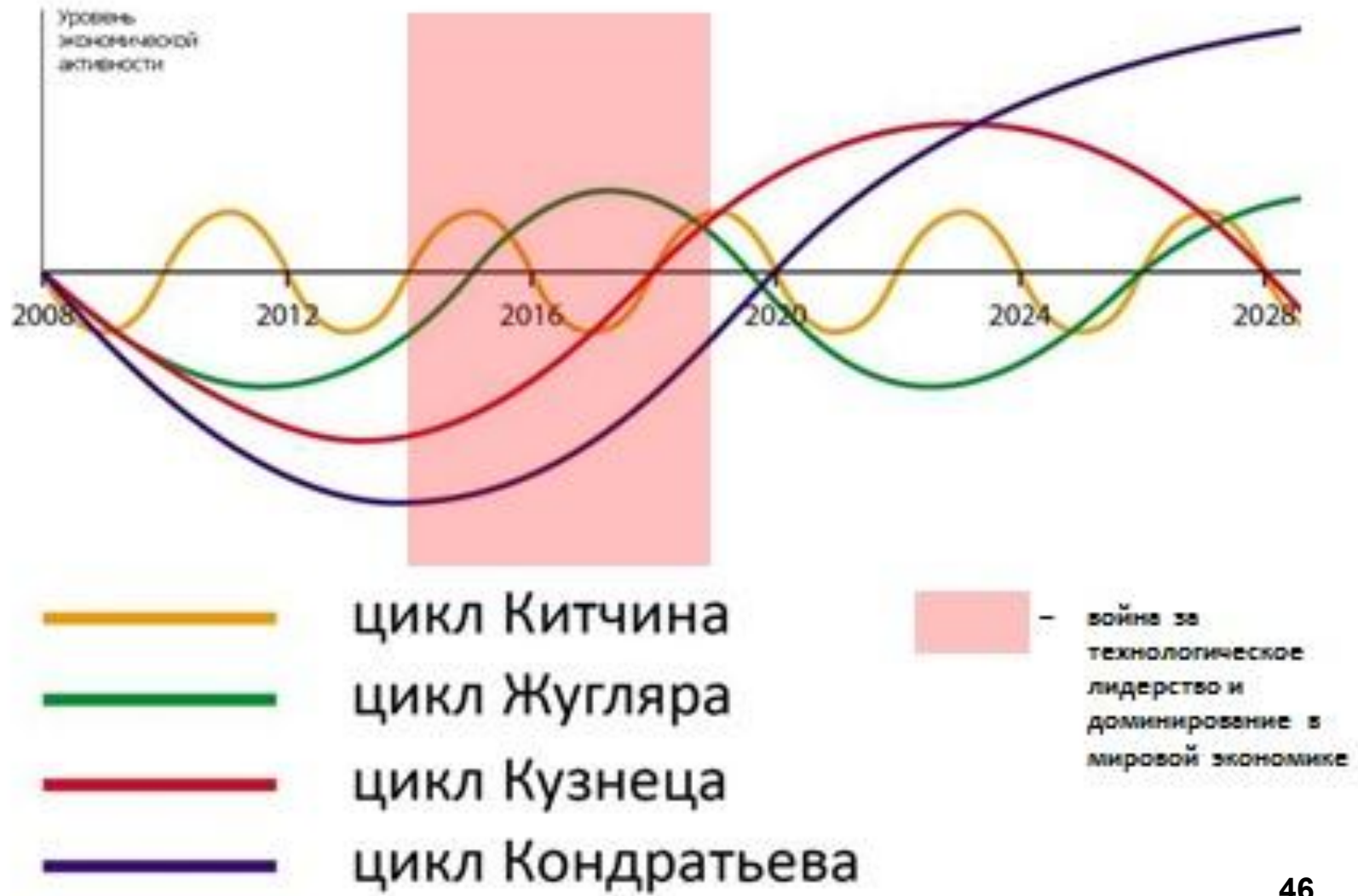

Економічні цикли

45

Глобальный кризис как сочетание циклических кризисов

- Реалізація валового суспільного продукту при капіталізмі супроводжується протиріччями, що призводять до економічної нестабільності, яка розв'язується через економічні кризи
- Матеріальною основою періодичності циклів і криз є потреба масового оновлення основного капіталу
- Цикли відрізняються за тривалістю та тими процесами, які відбуваються в економіці протягом циклу

Дякую за увагу!

